

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРИЯСЫ
1997 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒАДЫ

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ
ИЗДАЕТСЯ С 1997 ГОДА

ISSN 2710-2661

№ 4 (2022)

ПАВЛОДАР

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

<https://doi.org/10.48081/YWJC7662>

Бас редакторы – главный редактор

Аубакирова Р. Ж.

д.п.н. РФ, к.п.н. РК, профессор

Заместитель главного редактора

Жуматаева Е., *д.п.н., профессор*

Ответственный секретарь

Антикеева С. К., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Мағауова А. С.,

д.п.н., профессор

Бекмағамбетова Р. К.,

д.п.н., профессор

Фоминых Н. Ю.,

д.п.н., профессор (Россия)

Снопкова Е. И.,

к.п.н., профессор (Белоруссия)

Костюнина А. А.,

к.п.н., доцент (Республика Алтай)

Оспанова Н. Н.,

к.п.н., доцент

Куанышева Б. Т.

доктор PhD

Омарова А. Р.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

FTAMP 14.07.01

<https://doi.org/10.48081/CWUS1910>***Ж. Н. Сабирова¹, Г. К. Шугаева², Г. О. Мугауина³**^{1,2,3}Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті,

Қазақстан Республикасы, Атырау қ.

ДАРЫНДЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ІШКІ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Мақалада әр баланың жеке қабілеттеріне сәйкес интеллектуалды дамуы, ерекше қабілеттерін, яғни жеке дарынын дамыту мәселесі кешенді сипатталады. Тарихи-философиялық, педагогикалық, психологиялық негіздеріне сүйене келе дарынды адамдардың тұлғалық ішкі әлемі анықталынған. Дарындылықтың табиғаты мен оның түрлері туралы көрнекті ғалымдардың маңызды тұжырымдамалары ұсынылды және дарынды оқушылармен жүргізілген зерттеулер нәтижелері берілді.

Қазіргі уақытта дарынды жастардың мәдени және білім беру ортасында өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал ететін жаңа тәсілдерді іздеу қажеттілігі туындайды, олардың оқу іс-әрекеті мен оқудан тыс уақытындағы іс-әрекетінде интеллектуалды қабілетін дамыту-өскелең буына тәлім-тәрбие берудегі күрделі психологиялық әрекет болып табылады. Коммуникативті қабілеттің дамуы оқушылардың интеллектісін дамытумен байланысты екендігін негізге ала отырып, оқу үрдісін тиімді ұйымдастырудың, іс-әрекеттің субъектісінің шығармашылық сапалық ерекшеліктерінің, сабақ кезінде және сабақтан тыс кездерде диагностикалық және шығармашылық тапсырмаларды ұтымды қолданудың мәні зор.

Осы қарастырылғандардың негізінде біздің зерттеу жұмысымызда теориялық мәліметтерді яғни, зерттеу тақырыбы бойынша психологиялық, педагогикалық және ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау, жинақтау, салыстыру арқылы, интеллектуалды дарынды жасөспірімдердің ішкі дүниесін зерттеудің эмпирикалық әдістерімен қатар зияткерлік дарындылардың өзін-өзі дамытудың құрылымдық-функционалдық үлгілері нақтыланды.

Кілтті сөздер: дарындылық, ішкі әлем, қабілет, интеллект, шығармашылықты тұлға, әлеуметтік құзыреттілік, жеке тұлға.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, «Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы», «Цифрлық Қазақстан», «Болашаққа бағдар – рухани жаңғыру» бағдарламасының тұжырымдамасы білім берудегі жаңа рухани және мәдени құндылықтарды, ұлттық сананы және кәсіптік білім берудің өсуі мен сапасын арттыру үшін жағдай жасауға бағытталған.

Осы орайда, бүгінгі күн тәртібіндегі өзекті мәселелердің бірі – болашақта ел тізгінін ұстар білімді, іскер, шығармашыл ұрпақ тәрбиелеу.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, физикалық және рухани дамыған азаматтарын қалыптастыру олардың тікелей табыстарын – адами капиталды дамытуды қамтамасыз ету мәселесі» делінген [1].

Әрбір ел білімді, білікті, іскер, белсенді адамдар тобына негізделген. Сондықтан қоғамды көркейтетін, қоғам талабына сай дамытатын жастарды тәрбиелеу ең басты мәселе екені даусыз.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында әрбір баланың жеке қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, ерекше қабілеттерін дамыту, т.б. жеке дарындылығын дамыту маңызды екені сипатталған [2].

Ғылыми дамудың қазіргі деңгейіне сәйкес, дарынды балаларды оқыту, бір жағынан, қоғам үшін дарынды мамандарды даярлауда тиімді болса, екінші жағынан, дарынды балалардың ғана интеллектуалдық дамуымен қанағаттануын қамтамасыз етеді. Әсіресе, жас жеткіншекті табиғатынан, дарындылығын дер кезінде танып, оның ары қарай дамуына дұрыс бағыт-бағдар беру керек екені ақиқат.

Сондықтан мұғалімнің міндеті – әр баланың жеке қабілетін анықтап, осы бағытқа бағыттау. Қазіргі заманның басты талаптарының бірі – баланы уақытқа бейімдеу, оның санасына өз заманының озық үлгілерін жинақтау, шығармашылық тұрғыдан дамыту. Қазіргі мектептегі білім саналы таңдау жасай алатын, өз бетінше шешім қабылдай алатын және қоғамдық өмірге жауапкершілікпен қатысуға ұмтылатын тұлғаның мүдделеріне бейімделуімен сипатталады.

Бұл зерттеу тақырыбының өзектілігі әлеуметтік, саяси және экономикалық аспектілермен анықталады. Бүгінгі таңда дарынды жастардың жеке әлеуетін ашу мақсатында мемлекеттік саясат деңгейінде үлкен талаптар қойылуда. Бұл тұрғыда дарынды адамдар өркениет дамуының маңызды резерві болып табылады. Зерттеудің ғылыми өзектілігі айқын, өйткені ұлттық

экономиканың бәсекеге қабілеттілігі көбінесе экономикалық өсу қарқынын жеделтетін интеллектуалды тұлғалардың жасап шығарған өнімдерін дер кезінде игеруге байланысты.

Бүгінгі таңда мәдени-ағартушылық ортада дарынды жастардың өзін-өзі танытуына ықпал етудің жаңа жолдарын іздестіру қажет, бірақ олардың ішкі өмірінің заңдылықтары туралы ғылыми ақпараттың жоқтығы зияткерлік интеллект ресурстарын жанартудың әмбебап тетіктерін бөлуге мүмкіндік бермейді.

Дарындылықтың табиғаты және оның түрлері туралы маңызды мәліметтер қазіргі дарындылық психологиясында жинақталған (Ю. Д. Бабаева, Д. Б. Богоявленская, Н. С. Лейтс, В. И. Панов, М. А. Холодная, Д. В. Ушаков және т.б.), ғалымдар еңбектерінде дарындылық үлгісі ұсынылды. Талдаудың бұл саласына үлкен қызығушылық болғанымен, дарындылық мәселесінің даму деңгейін жеткілікті деп санауға болмайды, өйткені көптеген өткір, шешімін таппаған мәселелер бар [3].

Дарынды балалар мен жасөспірімдердің интеллектуалдық әлеуетін жүзеге асырудың психологиялық факторлары үшін – оның ішкі әлемін психологиялық жүйе ретінде ұйымдастыруға мүмкіндік беретін классикалық әдіснамалық парадигманың басымдылығының салдары байқалады.

Соңғы жылдары ғылыми зерттеулердің өзектілігіне байланысты көптеген авторлар жеке даму факторларын «ішкі әлем» ұғымымен байланыстыра бастады (К. А. Абулханова, Л. И. Анциферова, Е. Фасилюк, А. В. Карпов, В. А. Мазилев, В. С. Мухина, Е. Б. Старовойтенко) [4].

Адамның ішкі дүниесі – бұл ғалам, сондықтан оның зерттеуі – өте күрделі. Адамның ішкі әлемі сияқты күрделі интеграцияланған объектілерді зерттеу ерекше көзқарасты қажет етеді. Осыған байланысты ішкі өмірдің ықтималдық жағдайларын, психиканың генеративті қызметін түсінуге байланысты постклассикалық емес әдістерді күшейту адамның ішкі дүниесінің өзін-өзі ұйымдастыруының психологиялық заңдылықтарын ашу перспективасын ашады.

Сонымен бірге, адам психикасын эмпирикалық талдауға көшу бұл ұғымды түсіндіруде біртұтас зерттеу тәсілінің және психодиагностикалық құралдардың жоқтығынан қиынға соғады.

Зерттеу жұмысымыздың аясында ішкі дүниені метажүйе тұрғысынан ашық жүйе ретінде қарастырып, адамның интеллектуалдық дарындылығымен өзін-өзі ұйымдастырудың құрылымдық және функционалдық заңдылықтарын бөлуге әрекет жасалды.

Осы тәсілге сүйене отырып, интеллектуалды дарынды жоғары сынып оқушыларының ішкі жан дүниесін зерттеудің эмпирикалық деңгейіне көшуге

болатын сияқты. Дарынды жоғары сынып оқушыларының ішкі дүниесінің өзін-өзі ұйымдастыру заңдылықтарын анықтау олардың интеллектуалдық мүмкіндіктерін жүзеге асыруға психологиялық әсер ететін маңызды құрылымдарды анықтауға мүмкіндік береді.

Материалдар мен әдістер

Жоғарыда айтылғандардың барлығы біздің зерттеу тақырыбымыздың теориялық мәліметтердің аздығынан, интеллектуалды дарынды жасөспірімдердің ішкі дүниесін зерттеудің эмпирикалық деңгейінің жеткіліксіздігінен, сонымен қатар зияткерлік дарындылардың өзін-өзі ұйымдастыруының құрылымдық-функционалдық үлгілерін нақтылау қажеттілігінен туындады. Зерттеу жұмысымызда алға қойылған міндеттерді жүзеге асыруда теориялық (зерттеу тақырыбы бойынша психологиялық, педагогикалық және ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау, жинақтау, салыстыру) әдістері қолданылды.

Зерттеушілердің пікірінше, дарындылық – тұлға дамуының әртүрлі аспектілерін қамтитын көп деңгейлі психологиялық білім. Мысалы, дарындылықтың Мюнхен моделі бойынша ол белгілі бір уақыт аралығындағы әлеуметтік ортаның ішкі тұлғалық ерекшеліктері мен факторларының өзара әрекетін білдіреді. Бұл өзара әрекеттестіктің нәтижесі – баланың мүмкіндіктерін үлкен жетістіктерге жету бағытында дамыту. Интеллект, шығармашылық, психомоторлық және практикалық қабілеттер, музыка саласындағы дарындылықтың құрамдас бөлігі ретіндегі әлеуметтік құзыреттілік – бұлардың барлығы дарындылықтың дербес аспектілері [5].

Бүгінгі таңда жергілікті психология мектебінде балалар дарындылығының күрделі және көп қырлы құбылысына тұтас көзқарасты көрсететін тұжырымдама жасалды. Бұл концепция аясында дарындылық ұғымы айқындалып, критерийлері айқындалып, дарынды балаларды анықтаудың перспективалық жолдары айқындалды. «Дарындылық концепциясы» авторларының пікірінше, дарындылық – адамның басқа адамдармен салыстырғанда бір немесе бірнеше іс-әрекетте жоғары нақты нәтижелерге жету қабілетін анықтайтын өмір бойы дамып келе жатқан психиканың жүйелі сапасы. Демек, бала өз құрдастарының арасында жарқын, айқын, ерекше жетістіктерімен ерекшеленетін немесе әртүрлі іс-әрекеттерде оларға ішкі алғышарттары бар дарынды. В.И.Панов [6] атап көрсеткендей, дарындылықты тек балалар дамуының озық қарқынымен теңестіруге болмайды. Белгілі бір қабілеттердің даму деңгейін, олардың сандық көрсеткіштерін ескеру қажет. Дарындылық түрлері классификация негізінде әртүрлі критерийлер негізінде сараланады. Сонымен, қызмет түрі бойынша: практикалық іс-әрекет – колөнер, спорт, ұйымдастырушылық

дарындылық; танымдық белсенділік – интеллектуалдық дарындылық; көркемдік-эстетикалық іс-әрекет – музыкалық, бейнелік, хореографиялық, сахналық, әдеби-поэтикалық дарындылық; коммуникативті әрекет – тартымды дарындылық, көшбасшылық дарындылық; рухани құндылық – жаңа рухани құндылықтар мен мағыналарды жасау таланты, адамдарға қызмет ету дарыны болып сипатталады.

«Қабілет концепциясы» аясында бірте-бірте қалыптасу талантты нақты және ықтималды дарындылықтан ажыратады [7]. Ерекше дарындылық – баланың жасы мен әлеуметтік нормаларымен салыстырғанда белгілі бір белсенділік деңгейінде белгілі бір пәндік салада көрініс табатын белсенділік деңгейі, қол жеткен, психикалық дамудың қолжетімді көрсеткіштері бар баланың психологиялық сипаттамасы. Потенциалды дарындылық белгілі бір ақыл-ой қабілеттері бар немесе әртүрлі іс-әрекетте жоғары нәтижелерге қол жеткізе алатын, бірақ белгілі бір кезеңде өзінің функционалдық тапшылығына байланысты қабілеттерін жүзеге асыра алмайтын баланың психологиялық сипаттамасы ретінде қарастырылады. Олар баланың іс-әрекетінде, баланың жетістіктері айқын және дарындылық күмән тудырмайтын айқын көрініс түрінде айқын дарындылықты ажыратады. Жасырын дарындылық баланың іс-әрекетінде соншалықты айқын емес, жасырын түрде көрінеді. Б. С. Юркевич танымдық қажеттіліктерді жалпы дарындылықты дамытудың негізгі интеллектуалдық және жеке «өзегі» және баланың әртүрлі интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерін дамытудың негізгі шарты ретінде зерттейді [8]. Бұл қажеттіліктің қолайсыз дамуы әртүрлі қабілеттердің даму деңгейі мен қарқынының төмендеуіне ғана емес, жеке тұлғаның жеке бұзылыстарына әкелетіні дәлелденген. Сонымен қатар, Б. С. Юркевичтің зерттеулерінде когнитивті қажеттіліктің пассивті және белсенді формалары зерттеледі. Пассивті форма бар ақпаратты тікелей жинақтау арқылы көрінеді және іс жүзінде оқытудың дәстүрлі дидактикалық формаларына бағытталған. Қажеттілік туындаған кездегі дамудың тағы бір формасы – шығармашылық әрекеттің әртүрлі көріністеріне деген қажеттілікті қанағаттандыратын белсенді мінез-құлықтан көрініс табады.

Дарындылық концепциясын ұсынушы авторлар дарындылық өте күрделі психикалық қалыптасу болып табылатындықтан, оның белгілері мен көріністері тұрақты болуымен, бірақ ол табиғатта уақытша - өтпелі болғандықтан, бұл белгілер айқын және жасырын болуы мүмкін екенін айтады. Бұл концепция авторларының пікірінше, айқын дарындылық баланың іс-әрекетінде, айқын және айқын емес жағдайда көрінеді. Баланың жетістігі айқын, таланты сөзсіз. Сондықтан, балалардың дарындылығы

саласындағы маман баланың дарындылығы немесе жоғары потенциалы туралы қорытынды жасай алады.

Баланың жасырын таланты әдеттен тыс, жасырын түрде көрінеді, сондықтан оны басқалар жиі байқамайды. Осыған байланысты маманның мұндай баланың дарындылығының жоқтығы туралы қате тұжырым жасау қаупі артады, оны «ымырасыз» деп бағалауға болады, сондықтан қажетті көмек пен қолдаусыз қалады.

Жасырын дарындылық құбылысының себептері бала қалыптасатын мәдени ортаның ерекшеліктері, оның айналасындағылармен қарым-қатынасының ерекшеліктері, оның тәрбиесі мен дамуы кезінде үлкендердің жіберген педагогикалық қателері. Дарындылықтың жасырын түрлері күрделі психикалық құбылыстардың табиғаты болып табылады. Біраз уақыттан бері байқалмаған жасырын дарындылық жағдайында дарынды баланың жеке ерекшеліктерін түсіну маңызды. Көбінесе, әдетте дарындылықпен байланысты тұлғаның қасиеттері мұндай баланың жоғары мүмкіндіктерін болжауға мүмкіндік береді [9].

Мұндай дарынды балаларды анықтау ұзақ процесс, үлкен топтардағы жасырын дарынды балаларды анықтау бір ғана психодиагностикалық тексеруден өтуі мүмкін емес. Баланың мінез-құлқын талдаудың көп деңгейлі әдістерін қолдану, оны әртүрлі іс-әрекетке қосу, оның дарынды ересектермен қарым-қатынасын ұйымдастыру, оның жеке ортасын байыту, оны оқытудың инновациялық түрлеріне қосу және т.б. негізделген диагностикалық тәсілді қажет етеді.

Нәтижелер және талқылау

Дарынды балалар мен жасөспірімдердің өзіне деген сенімі мен өзін-өзі бағалауы кейбір жағдайларда тікелей қарама-қайшы келеді. Бұл мәселе бойынша зерттеулер бірнеше көзқарастарды атап өтті.

Бірінші көзқарас бойынша, дарынды жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауы және өзін-өзі тануы жалпы оң және айтарлықтай тұрақты. Бұл жағдайда белгілі жетістікке жеткен барлық жастағы адамдардың әдетте басқаларға қарағанда эмоционалды интеллектісі күштірек [10]. Оларда жоғары өзін-өзі бағалау, өзіне деген сенімділік, ынта мен қызығушылық бар, аз уайымдайды, тіпті достары көп. Бұған проблемаларды шешудің әртүрлі стратегияларын әзірлеу, қызметтегі жетістіктер жиі ықпал етеді.

Екінші көзқарас, дарынды жасөспірімдердің өзіне деген сенімділігі мен өзін-өзі белсендіруі негізінен оң, бірақ тұрақсыз. В.С. Юркевичтің айтуынша, дарынды балалардың көпшілігінің өзін-өзі бағалауы жоғары. Бұл өзін-өзі бағалау көбінесе тұрақсыз, кейде қарама-қайшы, үлкен мазасыздану болғанымен, бірақ негізінен бұл балалар өздеріне жеткілікті сенімді.

Үшінші пікір бойынша, дарынды жеткіншектердің өзіне деген сенімі құрбыларына қарағанда төмен, мінез-құлқы көбіне жағымсыз, бұл сенімсіздік, өзіне-өзі қанағаттанбау, өзін кінәлауға бейімділікпен көрінеді. Психологиялық-педагогикалық зерттеулерге сүйене отырып, Н. С. Лейтес [11] дарынды балалардың өзін-өзі бағалауы мен әлеуметтік сенімі өз қатарластарына қарағанда жиі төмен болатынын басшылыққа алады.

Төртінші көзқарас бойынша дарынды адамның өзіне деген сенімі мен мінез-құлқы тұрақсыз және ішкі қайшылықтар болады. Жасөспірім саналы түрде маңызды тұлға ретінде қабылданады және сонымен бірге оның санасында күмән бар, ол оның санасында алдын алуға тырысады. Бірақ бұл бейсаналық күмән өзіндік сананың жалған формаларын (тәртіпсіздік, ашу және т.б.) тудырады. Кішкентай сәтсіздіктерге жауап ретінде дарынды балалардың өзін-өзі бағалауында күрт өзгерістер орын алады. Осылайша, парадоксальды жағдай туындайды - дарынды балада оның ерекше жетістіктері мен басқалардың пікірінің әсерінен туындайтын өзін-өзі оң қабылдаудың орнына адам үмітсіздік пен өзін-өзі қорлаудың дерлік аландатарлық белгілерін сезінуі мүмкін. Дарынды балалардың өзін-өзі бағалауының сипатталған ерекшеліктеріне әсер ететін факторларға мыналар жатады: олардың іс-әрекеттерін бағалаудың жоғары стандарттары, өте жоғары жеке стандарттар, құрдастар тобына қосылудағы объективті және субъективті қиындықтар, «әлеуметтік», «эмоционалдық» тұрғыдағы сәтсіздікке сезімталдық. Дарынды балалар өздерінің жеке ерекшеліктеріне байланысты қате пікірлерге, әділетсіз және жағымсыз әсерлерге, сондай-ақ басқалардың үміттеріне, мақұлдауларына және айыптауларына өте сезімтал. Дарынды балалар көбінесе басқалардың пікіріне және елеусіз болып көрінетін оқиғаларға ерекше реакциямен қарауға бейім. Бұл көзқарастың өкілдері дарынды балалар өздерінің ерекше қасиеттері мен сезімталдығымен кейде өте күрделі психологиялық кедергілер тудыратынын көрсетеді.

Қорытынды

Қорыта келгенде, дарынды оқушылардың ішкі жан дүниесін танып білу дарындылық психологиясындағы тұлға қабілеттілігін жан-жақты тануға мүмкіндік береді және бұл ішкі өмірдің тұтастығын қамтамасыз ететін өзін-өзі ұйымдастыру заңдылықтарын нақтылауды талап етеді.

Дегенмен, ішкі дүниені ескерсек, ішкі дүниенің ғалам ретінде шексіз екенін, оны ғылыми мақала аясында толық қамту мүмкін емес екенін түсінеміз. Ол әлі де қосымша зерттеулерді қажет етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
- 2 Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы // Егемен Қазақстан. – 2007. – 27 шілде. – № 319.
- 3 **Климонтowa, Т. А.** Самоорганизация внутреннего мира интеллектуально одаренных старшеклассников: структура и функционирование. Дисс.на ученой степени д.пс.наук. – Ярославль, 2014. – 408 с.
- 4 **Шадриков, В. Н.** Мир внутренней жизни человека. – М. : Университетская книга [Текст]. Логос, 2006. – 392 с.
- 5 **Голубева, Э. А.** Способности. Личность. Индивидуальность / Э. А. Голубева [Текст]. – Дубна : «Феникс+», 2005. – 512 с.
- 6 **Панов, В. И.** Образовательные технологии работы с одаренными детьми [Текст]. // Одаренный ребенок. – 2003. – № 3. – С. 33–49.
- 7 **Шадриков, В. Д.** Профессиональные способности [Текст]. – М., 2010.
- 8 **Юркевич, В. С.** Развивающий дискомфорт в народной и профессиональной психопедагогике [Текст]. // Одаренный ребенок. – 2002. – № 2. – С. 48–64.
- 9 **Крогиус, Н. В.** Возрастные особенности интеллектуальных способностей [Текст]. – Саратов, 2007.
- 10 **Бабасева, Ю. Д.** Особенности развития эмоциональной сферы одаренных детей и подростков [Текст]. // Одаренный ребенок. – 2003. – №1. – С. 6–24.
- 11 **Лейтес, Н. С.** Возрастная одаренность школьников [Текст]. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 320 с.

REFERENCES

- 1 Qazaqstan Respublikasynda bilim berudi және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы [State program for the development of education and science in the Republic of Kazakhstan for 2020–2025].
- 2 Qazaqstan Respublikasynyñ Bilim turaly zañy [The law of the Republic of Kazakhstan on education] // Egeмен Qazaqstan. – 2007. – 27 şilde. – № 319.
- 3 **Klimontowa, T. A.** Samoorganizasia vnutreнего mira intelektuälno odarennyh starşeklassnikov: struktura i funkcionirovanie [Self-organization of the inner world of intellectually gifted high school students: structure and functioning] Diss.na uchenoi stepeni d.ps.nauk. – İarosläv, 2014. – 408 p.

4 **Şadrikov, V. N.** Mir vnutrenej jizni cheloveka [The world of man's inner life] [Text]. – Moscow : Universitetskaja kniga, Logos, 2006. – 392 p.

5 **Golubeva, E. A.** Capabilities. Personality. Individuality [Abilities. Personality. Individuality] [Text]. / E. A. Golubev. – Dubna : «Phoenix +», 2005. – 512 p.

6 **Panov, V. İ.** Obrazovatelnye tehnologii raboty s odarennymi detmi // Odarennyi rebenok [A gifted child] [Text]. – 2003. – № 3. – P. 33–49.

7 **Şadrikov, V. D.** Professional'nye sposobnosti [Professional abilities] [Text]. – Moscow, 2010.

8 **İurkevich, V. S.** Razvivaiuşi diskomfort v narodnoi i profesionälnoi psihopedagogike. // Odarennyi rebenok [A gifted child] [Text]. – 2002. – № 2. – P. 48–64.

9 **Krogius N. V.** Age features of intellectual abilities [Age-related features of intellectual abilities] [Text]. – Saratov, 2007.

10 **Babaeva, İu. D.** Osobenosti razvitiya emosionälnoi sfery odarennyh detei i podrostkov // Odarennyi rebenok [A gifted child] [Text]. – 2003. – №1. – P. 6–24.

11 **Leites, N. S.** Vozrastnaia odarennost şkolnikov [Age-related giftedness of schoolchildren] [Text]. – Moscow : İzdatelski sentr «Akademia», 2001. – 320 p.

Материал 14.12.22 баспаға түсті.

*Ж. Н. Сабирова¹, Г. К. Шугаева², Г. О. Мугауина³

^{1,2,3}Атырауский университет имени Х. Досмухамедова,

Республика Казахстан, г. Атырау.

Материал поступил в редакцию 14.12.22.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВНУТРЕННЕГО РАЗВИТИЯ ОДАренных ДЕТЕЙ

Статья посвящена одной из актуальных и острых проблем психологии в Казахстане является интеллектуальное развитие каждого ребенка в соответствии с его индивидуальными способностями, развития личного таланта. В связи с этим на основе исторических, философских, педагогических и психологических исследованиями определен внутренний мир талантливых людей. Были представлены важные концепции выдающихся ученых о природе таланта и его типах, а также результаты исследований, проведенных с одаренными детьми.

Сегодня существует потребность в поиске новых путей самореализации талантливой молодежи в культурно-образовательной среде, развитие интеллектуальных способностей в их учебной и внеучебной деятельности – сложная психологическая деятельность в воспитании подрастающего поколения. Учитывая, что развитие коммуникативных способностей связано с развитием интеллекта учащихся, важна эффективная организация учебного процесса, качественные особенности предмета действия, рациональное использование диагностических и творческих задач во время и вне занятий.

На основе этих исследований в нашей работе уточнены саморазвития интеллектуальной одаренности, путем анализа, сбора и сопоставления теоретических данных, наряду с эмпирическими методами изучения внутреннего мира интеллектуально одаренных подростков уточнены структурно-функциональные модели саморазвития интеллектуальной одаренности.

Ключевые слова: талант, внутренний мир, способности, интеллект, креативная личность, социальная компетентность, личность.

**Zh. N. Sabirova¹, G. K. Shugaeva², G. O. Mugauina³*

^{1,2,3}H. Dosmukhamedov Atyrau University,

Republic of Kazakhstan, Atyrau.

Material received on 14.12.22.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE INTERNAL DEVELOPMENT OF GIFTED CHILDREN

The article is devoted to one of the urgent and acute problems of psychology in Kazakhstan is the intellectual development of each child in accordance with his individual abilities, the development of personal talent. In this regard, on the basis of historical, philosophical, pedagogical and psychological research, the inner world of talented people has been determined. Important concepts of outstanding scientists about the nature of talent and its types were presented, as well as the results of research conducted with gifted children.

Today there is a need to find new ways of self-realization of talented youth in the cultural and educational environment, the development of

intellectual abilities in their educational and extracurricular activities – a complex psychological activity in the upbringing of the younger generation.

Considering that the development of communicative abilities is associated with the development of the intelligence of students, it is important to effectively organize the educational process, the qualitative features of the subject of action, the rational use of diagnostic and creative tasks during and outside classes.

On the basis of these studies, in our work, self-development of intellectual giftedness is clarified, by analyzing, collecting and comparing theoretical data, along with empirical methods for studying the inner world of intellectually gifted adolescents, structural and functional models of self-development of intellectual giftedness are clarified.

Keywords: talent, inner world, abilities, intelligence, creative personality, social competence, personality.

Теруге 14.12.2022 ж. жіберілді. Басуға 30.12.2022 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

3,79 Мб RAM

Шартты баспа табағы 25,2.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исақова

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Тапсырыс № 3997

Сдано в набор 14.12.2022 г. Подписано в печать 30.12.2022 г.

Электронное издание

3,79 Мб RAM

Усл.п.л. 25,2. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исақова

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Заказ № 3997

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.pedagogic-vestnik.tou.edu.kz